

TRI NAPJEVA IZ REPERTOARA PUČKOG CRKVENOG PJEVANJA ŽUPE SV. KRIŽA — VELI VAROŠ U GRADU SPLITU

JERKO MARTINIĆ

Lövenicher Weg 33,
50933 KÖLN

UDK/UDC: 783.2 (497.5 Split)
Izvorni znanstveni rad/
Original Scientific Paper
Primljeno/Received: 19. 5. 2006.
Prihvaćeno/Accepted: 28. 3. 2007.

Nacrtak

Osvrtom na repertoare tradicijskog crkvenog pjevanja mnogih mjesta srednje Dalmacije lako se moglo ustvrditi da tri teksta — *Pismu novu svi pjevajmo*, *Naš Isuse blagoslovi* i *Bilij Kralja od nebesi* — pripadaju samo, ili gotovo isključivo, župi sv. Križa iz Velog Varoša u Splitu. Transkripcija napjeva snimljenih 1974. godine (Martinić) analizira se i uspoređuje s ranijim zapisima (Kalogjera, 1920.). Ta usporedba pokazuje očite razlike poglavito u načinu izvedbe. Neosporno

je, kako tekstovno tako i melodijski, da ova tri "posebna" napjeva, kao uspjeti primjeri pučkog stvaralaštva zaslužuju u svakom pogledu našu pozornost, tim više što oni sačinjavaju dio kulturne baštine, poizišle iz jedne na »težački« način strukturirane župe usred grada Splita.

Ključne riječi: pučko crkveno pjevanje, Split, župa sv. Križa, J. Martinić, N. Kalogjera, J. Bezić

* * *

U okviru sustavnog istraživanja pučkog crkvenog pjevanja Srednje Dalmacije, provedenog poglavito na širem području Splita, otocima Braču, Hvaru i donekle Šolti, snimanjem ponajprije svega što je u razdoblju između 1970. i 1975. godine bilo još dostupno, te na temelju tih istih snimaka kasnije većim dijelom transkribirano, analizirano i objavljeno,¹ značajno mjesto našli su također i brojni napjevi drevne župe sv. Križa iz Velog Varoša (Split), čije su nam melodijske tijekove tada, na dan 21. ožujka 1974. godine, otpjevali njezini pjevači:

¹ Usp. MARTINIĆ: 1981, gdje su objavljeni pojedini napjevi repertoara župe sv. Križa iz Velog Varoša u Splitu, kao na primjer: *Slava Ti hvala, čast, Štenje knjige bl. Pavla apostola Korinćanima*, *Pučić moj i Gospin plač*; MARTINIĆ, 1988, gdje su također objavljeni napjevi iz ove župe (za prvu i treću Noćnicu).

Kovačić, Frano	činovnik	rođ. 1896.
Lozić, Ante pok. Fabijana	zemljoradnik	rođ. 1898.
Zerdum, Đordo	drvodjelac	rođ. 1905.
Kovačić, Jozo pok. Ivana	zemljoradnik	rođ. 1919.
Bakotić, Frano	(voditelj grupe)	rođ. 1929.

Ti napjevi, koje su oni tada izveli, odnosili su se, slično kao i u svim drugim mjestima spomenutog područja, u prvom redu na one adventsko-božićnog i korizmenog vremena, zatim na jutarnju i večernju, a potom i na razne druge prigode kroz crkvenu godinu. Od misnih stalnih dijelova pjevali su tada još samo one iz mise za mrtve. Ova grupa darovitih pjevača, bila je do tada (putem usmene predaje!) nosilac i pouzdan čuvar tih tradicijskih, nekoć od svojih predšasnika vjerno prihvaćenih napjeva. Pouzdano se naime zna, da župa sv. Križa u Velom Varošu već stoljećima postoji, i to »blizu mirih splitskih« (blizu zidina gradskih), što uostalom potvrđuju brojni dokumenti, među kojima i oni vezani za postanak (njihove) bratovštine sv. Križa, i još više oni posredni, koji se odnose na proslavu 500. obljetnice (1439.-1939.) njezinog postojanja.² Tako dakle, u samom gradu, u neposrednoj blizini stolne crkve (ili katedrale sv. Dujma), smještena bi već od davnine u svojoj aktivnoj djelatnosti župa sv. Križa, za koju se može reći, da gotovo sve do kraja 20. stoljeća, ne napušta osobine seoske ili varoške (ne toliko gradske!) strukture, slične onoj drugih mjesta ovog (šireg) splitskog područja ili mjesta gore spomenutih otoka, čiji se žitelji po svojim zanimanjima nisu mnogo razlikovali jedni od drugih, živeći pretežno kao težaci od zemljoradnje ili ribarstva, u trajnoj i pod raznolikim aspektima intenzivnoj povezanosti s vjerskim činima svojih odgovarajućih župa, među kojima je bez sumnje pjevanje već od samog početka bio važan, neodvojiv element. Pjevanje u crkvi bila je briga pučkih »pivača« (ili kantadura), i to od njihovog djetinjstva do starosti.³ Sam način pjevanja određenih liturgijskih tekstova službeno propisanih, kao i nekih paraliturgijskih, poprimao je u svakom od mjesta ovog područja vlastita specifična obilježja, na način, da se svaki pojedini isti tekst (kao na pr. *Slava ti, hvala i čast; Puče moj; Smiluj se meni, Bože; razna štenja; misni dijelovi; jutarnje, večernje i sl.*) izvodi(o), od mjesta do mjesta, različito. Iz tako oblikovanog bogatstva melodijskih verzija, želim ovdje u transkripciji izdvojiti tri, na određen način »posebna« napjeva, snimljena na gore spomenuti datum. Njihovi su tekstovi, kako se čini, osobitost samo ove župe, a njihov nastanak seže vrlo vjerojatno u daleku prošlost.

Prvi od tih spomenutih tekstova za napjev *Pismu novu svi pivajmo* nalazi se na 361. stranici zbirke pjesama pod naslovom *Pisne duhovne raslićne...* sakupljene,

² Usp. BELAS-KARAMAN: 1939.

³ Usp. KALOGJERA: 1920, 8, gdje on, uz ostalo, napominje, da (redovito) pjevačem nije mogao postati odrasli čovjek, već je morao kao dijete prisustvovati pjevanju, slušati starije, dok mu se ne bi sve melodije prelile »u oba uha«. Ovo još upotpunjuje sljedećom zanimljivom zabilješkom: »Dokle nisu ispunjeni svi njihovi pretjerani zahtjevi sa svim cvjetićima, dotle vele novom pjevaču, da mu je melodija ušla u jedno uho, a među te spadam i ja!«

PISNE DUHOVNE RASLIČNE

SASTAVLIENE

OD NIKI MNOGO POST. ZARKOVGNAKOV

Za vecbju slavu Bozju, Majke gnegove, i svi Suetaz

A za duhovni rasgovor Dusca Bogogliubni Sakupgliene,
rasredjene, i na svitlost date

OD PRIPOSTOVANOGA

D. MATTIA CIVLICHIA

KANUNIKA SPLIVSKE CZARKVE

POGLAVITE, I PARVOSTOLNE DALMAZIE, I SUE CROAZIE

Poklozene istoj Majczj od Milosti koje slavna Prilika gcastno
od sue Dalmazie u Poticianu viscie Splitta
s' velikim bogogliubstvom sctujese.

U MLETCZIH MDCCCV.

KOD SEBASTIANA COLETTI

S' Dopu stienjem Kraglievim.

razređene i na svitlost date od pripoštovanoga D. Mattia Civlichia kanonika splitske crkve, poglavite i parvostolne Dalmacije i sve Hrvatske, ovdje s njezinim u cjelosti otisnutim naslovom, iz kojeg se (uz sve ostalo) jasno vidi, da je s »dopustienjem Kraglievim« izdana 1805. u Veneciji.⁴

O popularnosti ovog napjeva svjedoči i istrošenost navedene stranice u primjerku koji je pripadao upravo župi sv. Križa u Velom Varošu, što izravno ukazuje na njezinu vrlo čestu uporabu.

1. Pismu novu svi pivajmo. Kao što se pjevači Solina s pravom diče svojim starinskim i još uvijek aktualnim napjevom *O prislavna, božja Mati*, ili pjevači Trogira bratimskom *Oj priliko Svemogog*, tako su i pjevači Velog Varoša ponosni na svoju *Pisan u čast djevice Marije — Pismu novu svi pivajmo*, čiji transliterirani tekst ovdje prilažemo:

1	Pismu novu svi pivajmo
Pivajuć se izminimo
Mi od Sina zapivajuć
Mi od Majke otpivajuć
Sinka s Majkom slavimo.	2	Hvaljen slatki Isus budi
I Marija od svih ljudi
Hvaljen Sinak po sve vrime
I prislatka Majka s njime
Hvaljen Isus s Marijom.
3	Isus Sin je Oca Boga
Diva mati Oca svoga
On Sin svarhu svih sinova
Svarhu svih majki majka ova
Majka božja, božji Sin.	4	Čudno Sina čovičanstvo
Čudno Majke divičanstvo
On je čudo od čudesa
Njoj se čude sva nebesa
Majka Diva, čovik Bog.

⁴ Usp. sl. 1. Zanimljivom držim uvodnu riječ u ovo izdanje, koju »pripoljubljenom štioču« upućuje sam autor Zbirke don Matija Čulić, a koju ovdje, sa svim brojnim pogreškama unutar njezinog sadržaja, iznosim kako slijedi:

»Vidio sam, da kad dojde koi blagdan priko godine običaju nike obitili, činiti štiti Pisne onoga dneva, kad ima Štioc, premda su čuli pivati u Carkvi, za proći dio one svetkovine u razmišljanju oni otajstva, i kripostih, koje u sebi usdarže; i da pak od svi svetkovina, koje se štuju u Dalmacij sveti od svi neimadu žuđenu pisnu, poradi toga činio sam učiniti stvar mlogo tebi korisnu sakupitij od različiti knjiga, upečatjeni, i rukopisni, i u ove redojm postavitij; što ufam da će ti biti mnogo drago i ugodno. Zato rasdilio sam hi u četiri dila [...] a u četvartomu (dilu) druge ine koje su složene za veću čast od drugi nai glasovitij Prilika B. D. Marie, koje se štuju u Dalmazij, i svete kućie od nazareta, s' ostalim drugima koje se običaju spivati u neki prigoda. Nemoj se čuditi da sam ti za istu svetkovinu gdi dvi, a gdi tri stavio, to sam učinio, jer sve carkve ne služe se s' istom, nego li nike s' jednom, a nike s' drugom; I tako nikor se nećie moći name tužiti da sam ga od koje učinio. Sve što sam mogao iznaći, tosamti postavio u ove knjige; i ako bi koje druge izašle na svitlost, budući moju misah očitova jednomu momu Cinjenomu Priatelju, živi stanovit, da ču, od nji učiniti ovima jedan nadometak, u kojemu načiješih, i tako ćeš biti u svemu zadovoljan. Akobi pak imaho koju drugu složenu u Latinski jesik za koga sveca poglavitoga moćiesje meni upraviti, i bićeti prinesena u ovi naš slovinski. Snaj napokon dasamti tio upečatiti onako kako samji našaho, budući da mislovinci neimamo stavan, i osobit sakon od uredna pisanja, usrok ovoje da nikesu pisane na jedan a druge na drugi način, tako da svako misto, oliti daržava moćie odabrati ono kojaje prilicitija njegovu jesiku, i izgovaranju.

Na početak od svake staviosamti počimalo od svake Latinske, za neka mores datjoj glas od spivanja, ako nebi mogao isnaći bolji.

Priporučjemti napokon da pivaš, i slaviš u njima Boga, komu i mene grišnika priporuči, ostavivši Pivanja, i zapovivanja svitovnia, koja veće krat nesamosu nekorisna, dali još i duši škodna, od česa te Bog sačuvao, i dahoti svako dobro, koje sa svim sarcem želim«.

5	Slavno Sina veličanstvo
Slavno Majke dostojanstvo
Slave Sinka rajski dvori
Slave Majku rajski kori
Slava Sinu, slava njoj.	6	Majke Sinka svemoguća
Oblast majke primoguća
Sin sa svitom vlada svime
I Marija vlada s njime
On kralj, ona kraljica.
7	Sin je ures od nebesi
Mati s njime nebo resi
Sin je sunce rajskog dvora
Mati misec Zvizda zora
Mati nebo, Sin je raj.	8	On lipotom raj nadvisa
Tko nju gleda raj uživa
Sin je lišće zora draga
Mati lipa sva i blaga
Lipa mati, lip je Sin.
9	Dva su sunca Sina oči
Majke zvizde vedre noći
Pogled Sina ljubav živa
Sva je ljubav mati diva
Ljubav Mati, ljubav Sin.	10	Sarce Sina medno milo
Sarce Majke meda vrilo
Sin je raja raj i sladost
Mati raja slast i radost
Slatka mati, sladak Sin
11	Isus ljiljan odabrani
A Marija ljiljan rani
On odabran cvit ljubljani
Ona ruža cvit rumeni
Cvitak Mati, cvitak Sin.	12	Sin je stablo od života
Mati plod je i lipota
Sin grozd Cipra čudno plodna
Mati loza Bogorodna
Rajska loza, rajski grozd.
13	Isus slatka duše mana
Od Marije svitu dana
Isus dušah voda živa
A studenac živi Diva
Život Mati, život Sin.	14	Isus dragi je kamenak
Mati zlatni je parstenak
Isus biser neprocjenjen
Od biserne karv' učinjen
Biser mati, biser Sin.
15	Isus naši lik grihotak
Mati sisa od sirotak
Isus korvi svoje likom
Mati, svojim slatkim mlikom
Hrani duše, liči Sin.	16	Isus vrutak sve vridnosti
Mati vrutak sve milosti
Svaki od nje milost prima
Svaki po noj milost prima
Daje Mati, daje Sin.
17	Isus svih je sahranišće
Mati svih je utočišće
Isus Oca za nas prosi
Mati naše prošnje nosi
Mati Sinu, Ocu Sin.	18	Hvalu dakle Sinu dajmo
Hvalu majci s' njim pivajmo
Sinku hvala, Sinku dika
Hvala Majci u vik vika
Hvaljen Isus s' Marijom.

Taj napjev, snimljen onako kako su ga pjevači ovog mjesta 1974. godine otpjevali, donosim sad ovdje transkribiran (**np 1**). Istodobno napominjem, da se je na ovaj isti napjev, kao i na sljedeća dva o kojima će biti riječi kasnije, osvrnuo Niko

SPLIT (VELI VAROŠ)

A $\text{♩} = 92$ Solo 1

B

Solo 2

Pis-mu no-vu svi pi-vij-.....me;

Pi-vr-.....juć se iz-mi-ni-.....no, mi od

Si-ri-a pi-.....juć,

mi od

C

Maj-ke o-č-.....pi-.....vij-.....no. Sin-ka s Maj-...kom sli-.....vi-.....no.

Su-ka s Maj-...kom sli-.....vi-.....no.

Np 1: *Pismu novu svi pijažno*, Veli Varoš u Splitu, 1974., transkripcija: Jerko Martinić

zapisao 1920
N. Kalogjera

Allegretto a solo *Tutti*

Pi - - smu no - - - vu svi pi - vaj - mo, mi od Si -
Pi - - va - juć - - - se - iz - mi - nij - mo, mi od Maj -
na za - pi - - - va - juć Sin - ka s maj - .
ke ot - pi - - va - juć.
kom - sla - vi - - mo . . .

Np 2: Pismu novu svi pivojmo, Split, 1920., zapis: Niko Kalogjera

Kalogjera već 1920., dakle pred 87 godina ili 54 godine prije njegove upravo spomenute izvedbe (np 2).⁵

U usporedbi dviju verzija, a u odnosu na njihov vremenski razmak (s pretpostavkom da ovu posljednju transponiramo za jedan ton više), zapaža se raznolik stupanj njihovih melodijskih interpretacija, bilo to postupkom slobodnog ritma ili čvrsto taktom označenog. Uz manje razlike obostranih solističkih dionica između (iste) početne i završne note *g*, veća odudaranja jedne od druge proizlaze upravo iz postupka pratnje njihovih melodijskih linija. Dok se zapis napjeva iz 1920. godine, za koji gotovo sa sigurnošću možemo pretpostaviti da je nastao u župi sv. Križa — Veli Varoš,⁶ svodi isključivo na terni paralelizam i to, čini se, gornjom tercom, potvrđujući se na taj način u svojoj tonalnoj strukturi (F-dura), to se manje može reći za interpretaciju prikazanu transkripcijom snimka iz 1974. godine. Ovdje, naime, središnji dio melodije (B) jedna grupa pjevača prati (uz manje iznimke) unisono, ali za oktavu niže, primijenivši tad u trećem i završnom dijelu (C) kombinaciju pratnje donjim oktavama i sekstama, i tu varijabilno, prema nahođenju pjevača. Tako, primjerice, u 5. notnom retku (gdje prestaje tekst) nalazimo malu sekstu *h-g*, a pri ponavljanju istog fragmenta (u 6. notnom retku, među dvjema sekstama) čistu oktavu *g-g*. Takav je pjev donekle uvjetovan određenim stupnjem modalne strukture, koju pjevači u interpretaciji ovog tradicijskog napjeva spontano u sebi osjećaju.

⁵ Usp. KALOGJERA: 1920, 76.

⁶ N. Kalogjera naime govori općenito o pučkom crkvenom pjevanju u Splitu, ne imenujući nikad poimence (konkretno) o kojoj je župi ili crkvi riječ. Međutim, prema podacima iz *Hrvatskog biografskog leksikona*, a poglavito prema dokumentima koje čuva obitelj početkom 2006. preminulog skladatelja i dirigenta Nikice Kalogjere (1930.-2006.), Niko Kalogjera (1889.-1970.) je nekoliko godina nakon 1912. službovao kao privremeni župni upravitelj u župi sv. Križa — Veli Varoš u Splitu. Polazeći od ove činjenice, logično se može zaključiti da, kako njegovi zapisi (iz 1920.), tako i kasniji snimci iz 1974., potječu iz iste župe.

Ovaj osmerački tekst (samo u zadnjem stihu kitice sedmerački!) iz sveukupno 18 kitica vjerojatno je, već i po određenoj nejasnoj njegovih pojedinih dijelova, stariji od godine 1805., kad je u gore spomenutoj zbirci bio objavljen, a gdje istrošenost stranica u primjerku zbirke iz župe Sv. Križa s tekstem upravo za ovaj napjev, može biti, kako je već isticano, pokazatelj njegove (već od davnine) česte uporabe. I dok su ga, čini se, pjevači Velog Varoša češće izvodili, nigdje u drugim mjestima ovog područja, koje sam od 1970. godine (i nadalje) istraživao, nije bilo riječi o sličnom napjevu na ovakav tekst.

Iznimke, međutim, ipak postoje. Tako je, neovisno o mojim istraživanjima, Jerko Bezić snimio 1959. godine u Grohotama na otoku Šolti (mjesto koje ja sâm tada svojim projektom nisam uspio obuhvatiti) sličan napjev na isti tekst, koji kasnije transkribira i 1991. godine objavljuje,⁷ a koji ovdje usporedbe radi prilažem (np 3).

Za ovaj napjev iz mjesta Grohote zna se da je bio predviđen za predbožićno vrijeme (devetnicu prije Božića), jednako kao i napjev iz Velog Varoša, kako je utvrdio Niko Kalogjera: »Prastari je običaj u Splitu, koji se i danas obdržava, da se je na najsvečaniji način ranim jutrom obavljala devetnica Božiću. Preko te devetnice pjeva se ona lijepa pjesma iz Čulića: *pismu novu*«. ⁸ Nije, međutim, isključeno da se kao napjev u čast Marije potonji i u drugim prigodama preko godine izvodio. Jednu i drugu verziju karakteriziraju (pretežno) zajednička početna obilježja: jedan solist započinje, drugi mu odgovara (A); jedna grupa nastavlja, druga odgovara (B), spajajući se zatim skupno tek u zadnjoj frazi (C) napjeva. S obzirom na melodijske tijekove može se zaključiti da je riječ o samostalnim varijantama istog melodijskog uzorka. O odgovoru pak na pitanje je li možda napjev iz Velog Varoša stariji i originalniji od ovog iz Grohota, može se samo nagađati. Sigurno je jedno: po svojim melodijskim linijama oni se znatno međusobno razlikuju. Tako, u usporedbi s napjevom iz Grohota, tijek napjeva iz Velog Varoša, koji je strukturiran na intervalima oktave (napjev iz Grohota također, ali uz dodatni donji *b*) i slobodnom ritmu, karakteriziraju, u simetričnom izlaganju njegovih melodijskih fraza (A-B-C) brojni, dugi i raznoliko ritmizirani melizmi, čime melodijski intenzitet samog napjeva poprima sasvim drukčije dimenzije u odnosu na onaj s otoka Šolte. Razlike su očite i po načinu izvedbe. Tonalno-durski napjev iz Grohota izuzev (početnih) solističkih dionica, ograničava se uz manje iznimke, na pratnju tercnog paralelizma. Napjev pak iz Velog Varoša (izveden 1974.) naglašenije modalne strukture, uz također početne solističke, te zatim nekoje unisono (oktavu niže!) pomake, pjevači prate u njegovom većem dijelu varijabilno (iznenadjućim) paralelnim sekstama, predstavljajući tako njegov melodijski tijek u nešto drukčijem, ali ne zato manje efektom ozračju od onog iz mjesta Grohote.

Već sam pogled na transkripciju verzije iz 1974. pokazuje da je tu riječ o vrlo uspjelom primjerku pučki nastalog napjeva, skladne melodijske progresije u logičnom slijedu raznovrsnim melizmima oformljenih linija, koji, kao takav,

⁷ Usp. BEZIĆ: 1991.

⁸ KALOGJERA: 1920, 76.

Grohote, 1959

solist (Molto libero) $\text{♩} = 96$ *solistico* $\text{♩} = 120$ ($\text{♩} = 60$) $\text{♩} = 132$ ($\text{♩} = 44$)

Pi-smu no-vu svi pi-va-aj-mo! Pi-va-juć se iz-mi-ni-mo!

Pianoforte $\text{♩} = 60$

Mi od Sin-ke ze-pi-va-aj-mo!

Mi od Maj-ke of-pi-va-aj-mo!

spurio $\text{♩} = 48$

Sin-ka s Maj-kom sla-vi-mo o-o-o

Sin-ka s Maj-kom sla-vi-mo o-o-o

Np 3: Pismu novu svi pjevajmo, Grohote, 1959., transkripcija: Jerko Bezić

neosporno ulazi u uži izbor onih pučkih tradicijskih napjeva, koje se ni u kojem slučaju ne bi smjelo zaboraviti.⁹

2. *Naš Isuse blagoslovi*, početni je stih drugog (osmeračkog) teksta, koji se također nalazi u jednoj starinskoj rukopisnoj zbirki župe sv. Križa u Splitu, formata 18×25cm, tvrdog uveza, bez početne (naslovne) stranice i njoj odgovarajućeg datuma. I za taj tekst pjevači Velog Varoša imaju poseban napjev, koji se, prema riječima nekih od njih, izvodio »ono kad se klanja«, ili prema riječima drugih, »ono, kad je bi izložen Prisveti Sakramentat«.¹⁰ Taj tekst, koji tada nije bio poznat pjevačima ni jednog drugog mjesta ovog područja, nalazi se na 36. stranici (sl. 2), a potom i na 44. stranici spomenute rukopisne zbirke. (sl. 3)

Usporedba dvaju rukopisa jasno pokazuje da je druga verzija očito nastala kasnije. U toj su verziji učinjeni stanoviti (manji) ispravci, ali prepisivač i tom prigodom ponovno primjenjuje prvotni talijanski odnosno mletački (*sc=š; ch=ć; cg=č*) način pisanja hrvatskih riječi, kao i spajanje pojedinih riječi uz (poneke) dvostruke konsonante: *issus* (s malim slovom); *datte* umjesto *da te*; *Boggate* umjesto *Boga te* i sl. To nedvojbeno upućuje na činjenicu, da je ovdje ipak riječ o starim redakcijama (posebno u prvom slučaju) pisanim zasebno rukom nekog neukog pjevača, a u današnjoj bi redakciji tekst izgledao ovako:

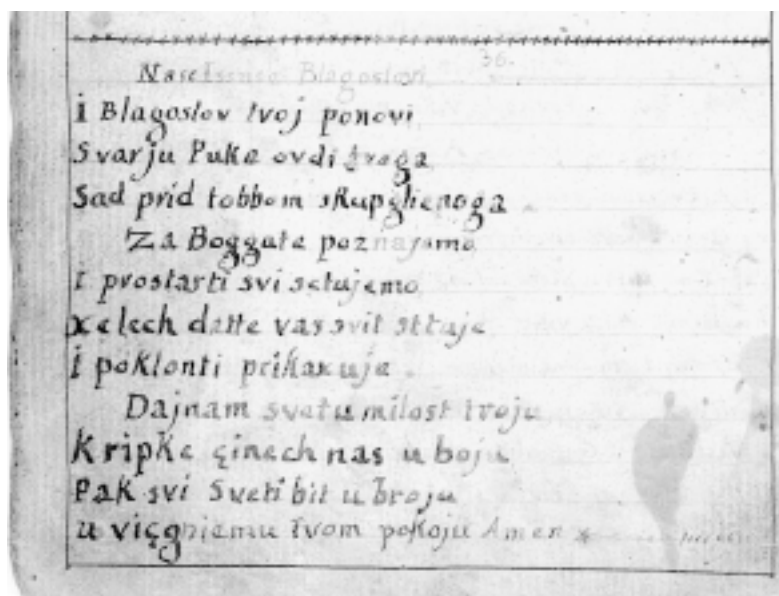
Naš Isuse blagoslovi	Za Boga Te poznajemo
I blagoslov Tvoj ponovi	I prostarti svi štujemo
Svarju puka ovdje Tvoga	Želeć da Te vas svit štuje
Sad prid Tobom skupljenoga.	I poklon Ti prikazuje.

Daj nam svetu milost Tvoju
Kripke čineć nas u boju
Pak svi(m) sveti(m) bit u broju
U vičnjemu Tvom pokoju. Amen.

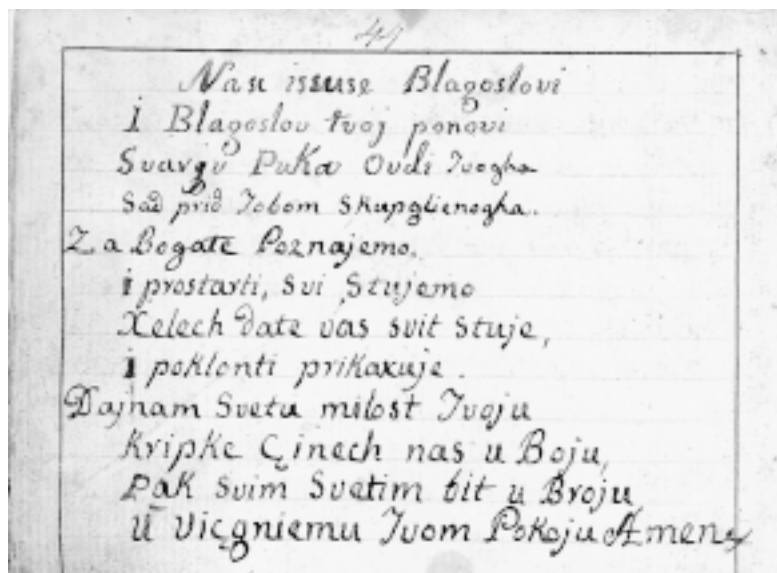
Iz tijeka, pak, melodijskih linija napjeva, kojega su, na ovaj već od davnine u njihovoj župi uobičajeni tekst, pjevači izveli 1974. godine, jasno proizlazi, kako transkripcija pokazuje (np 4), da je i u ovom slučaju riječ o vrlo homogenom napjevu, nastalom u okvirima dijatonskog pentakorda čvrstog ritma i slijedu fraza A-B, čije se melodijske linije varirano ponavljaju (kao A'-B'-A'-B'-A') u alternacijama melizmatičko-silabičkih, povezano-naglašenih i ubrzano-usporenih pomaka, što napjev čini osjetno dinamičnim i melodijski ekspresivnim. I postupak izvedbe, gdje

⁹ Tu je vrijednost uočio i Ljubo Stipišić kad je i ovaj napjev uvrstio na gramofonsku ploču *Puče moj*, Staro-hrvatski crkovni pučki napjevi iz Splita (Veli Varoš) i okolice (Stobreč, Vranjic, Solin), Jugoton, LSY-63201, 198 A/2, 1983. godine, na kojoj je, po svojoj prilici posredstvom istih pjevača (ali 10-tak godina kasnije) snimljen ovaj napjev i time bez sumnje spašen od zaborava.

¹⁰ Napominjem da N. Kalaogjera navodi: »Svaki blagdan poslije blagoslova pjeva se pjesma „Naš Isuse blagoslovi“.« On ovdje piše »nas Isuse«, a ne *naš* Isuse [kurziv J. M.], iako na kopiji rukopisa koju donosim (u tekstu) jasno piše »nasc« (naš). Usp. KALOGJERA, 1920, 79.

Sl. 2: Početak teksta *Naš Isuse blagoslovi*, rukopisna zbirka župe Sv. Križa u Splitu, str. 36.

Sl. 3: Početak teksta *Naš Isuse blagoslovi*, rukopisna zbirka župe Sv. Križa u Splitu, str. 44.

SPLIT (VELI VAROŠ)

B

A
♩ = 104

Niš i su-se, bla- go- slo- vi- i bla- go- slo- vi- i
 i tu- sta- ja pu- ka ov- di tvo- ga.
 a tempo
 sad prid fo- bom sku- plje- ro- ga.

rit.
a a a a a

The image shows a musical score for a church song. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line starts with a tempo marking of 104 and includes lyrics in Croatian. The piano accompaniment features a steady rhythm with some melodic lines. There are dynamic markings like 'rit.' and 'a tempo'. The score is divided into sections labeled 'A' and 'B'. The title 'SPLIT (VELI VAROŠ)' is written at the top right, and 'B' is centered above the piano part. The lyrics are: 'Náš i su-se, bla- go- slo- vi- i bla- go- slo- vi- i tu- sta- ja pu- ka ov- di tvo- ga. a tempo sad prid fo- bom sku- plje- ro- ga.' Below the lyrics, there are some rhythmic patterns: 'a a a a a' under the first line and 'rit.' followed by 'a a a a a' under the second line.

Np 4: *Náš Isuse blagoslovi, Veli Varoš u Splitu, 1974.*, transkripcija: Jerko Martinic

zapisao 1920.
N. Kalogjera

Andante.

Nas I - su - se bla - go - s'lo - vi i bla - go - slov svoj po - no - vi,
svr - lu pu - ka ov - di tvo - ga sad prid Tobom
skuplje - - - no - ga!

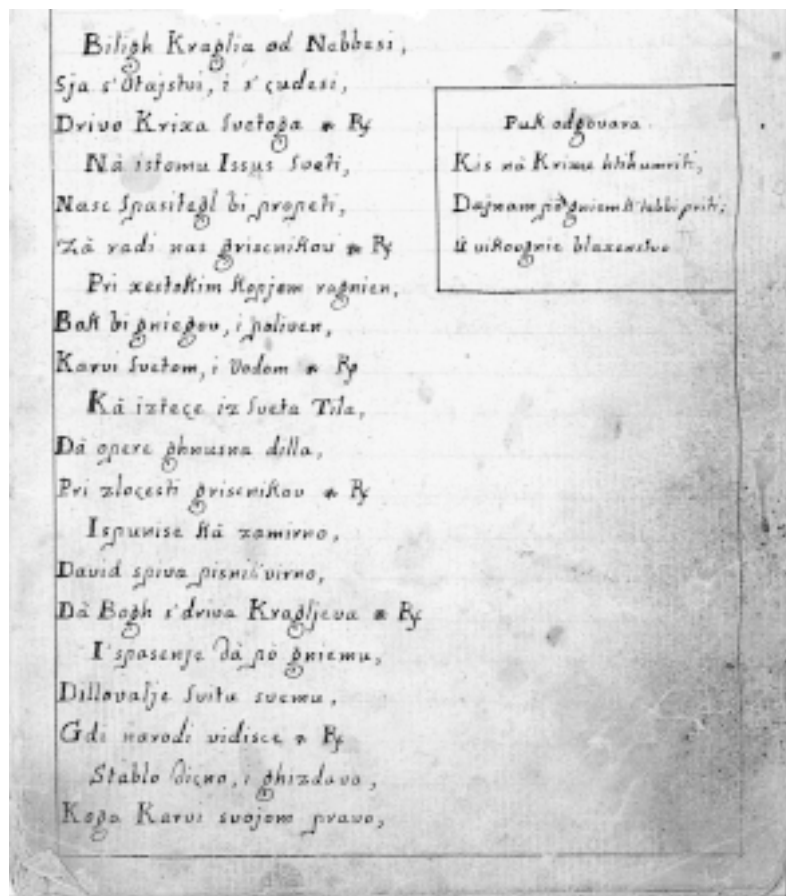
Np 5: *Nas Isuse blagoslovi*, Split, 1920., transkripcija: Niko Kalogjera

jedan pjevač započinje, a njemu se zatim ostali pridružuju, prelazeći kroz dvoglasje u troglasje pratećim napjevima u tercnom paralelizmu i pedalnoj podršci na dominantni F-dura, dodatno uvećava melodijski intenzitet napjeva, podsjećajući pri tom na sličnost postupka u izvedbi spontanog klapskog dalmatinskog pjevanja.

Usporedbom interpretacije ovog napjeva iz 1974. (np 4) sa zapisom istog iz 1920. godine (np 5) vidljivo je, da se dvije verzije melodijski, iako nastale u dužem vremenskom razmaku, ne razlikuju znatno jedna od druge. Ipak, poneki ukrasni fragment, kao i dodatni završni melizam svakog (osmeračkog) stiha prve verzije pokazatelji su, uz gore opisani način interpretacije, na koji se način pučkim spontanijem procesom ovaj napjev, zapisan još 1920. godine, postepeno kroz desetljeća, dalje razvijao.

Tako u pučkoj praksi spontano formiran napjev, a 1974. godine snimkom fiksiran, spada bez sumnje, kao i prvi napjev ovdje predstavljen, u red onih, na neki način »posebnih« tradicijskih crkvenih napjeva, koje bi valjalo čuvati i dalje (praksom) njegovati.

3. Bilig Kralja od nebesi, treći je tekst koji pjevači Velog Varoša svojim vlastitim napjevom izvode, a koji jednako kao i prijašnji nije u vrijeme snimanja (između 1970. i 1975.) bio kao takav u drugim mjestima poznat. Nalazimo ga na 3. stranici iste, prije spomenute rukopisne zbirke. Početak teksta s pripjevom donosimo na sl. 4. Cjelovit tekst sastoji se od 14 osmeračkih, odnosno (u 3. stiha) sedmeračkih strofa, vrlo stare, mjestimično gotovo nerazumljive redakcije, od kojih samo neke ovdje (transliterirane) izdvajam:

Sl. 4: Početak teksta *Biligh Kralja od Nebesi*, rukopisna zbirka župe Sv. Križa u Splitu, str. 3.

2. Na istomu Isus sveti
Naš Spasitelj bi propeti
Za radi nas grišnikov.	3. Pri žestokim kopjem ranjen
Bok bi njegov i poliven
Karvi svetom i vodom.
4. Ka isteče iz sveta Tila
Da opere gnusna dila
Pri zločesti grišnikov.	5. Ispuni se ka za mirno
David spiva pisnik virno
Da Bog s' driva kraljeva.
13. Vrilo vično od spasenja
Od svakoga vik stvorenja
Tebi hvala i dika.	14. Križa daješ kim dobiti
Daj po Križu svim dobiti
Slavu rajsku u vike. Amen

Napjev kojim pjevači izvode ovaj nedvojbeno starinski tekst, isti je kao onaj u mnogim mjestima uobičajen i za korizmeni (tekst) *Puna tuge Majka staše*. Melodijski, mnogo je jednostavniji od dva prethodna (o kojima je već prije bilo riječi), a izvodi se tako, da jedan pjevač sâm, u alternaciji s ostalim (pjevačima) kojima pripada pripjev, pjeva (po potrebi) sve kitice teksta, na način, kako to priložena transkripcija jasno ilustrira (np 6; pripjev označen slovom R).

Na temelju usporedbe verzije ovog napjeva s onom zapisanom 1920. godine (np 7) jasno se uočava da većih razlika, u odnosu na njihove melodijske linije kao i ritmičku strukturu, nema. Tanskripcija ovog trećeg napjeva iz 1974. (np 6) pokazuje da je on oblikovan od tri kratka dvotaktna melodijska fragmenta (A-B-C), strukturiran na intervalima pentakorda, u svom — slično kao i prethodni napjev *Naš Isuse blagoslovi* — pokretljivom, ekspresivno ritmički naglašenom tijeku. I u ovom su slučaju međusobne razlike vidljive u načinu izvedbe i primijenjenom postupku pratnje melodijskih linija. Pripjev napjeva iz 1974. godine (u zapisu iz 1920. godine nepostojeći!), pjevači izvode u alternaciji postupka unisono-tercnog paralelizma, pri čemu pojedine note *g* prate donjim *c* (bez *e*). Uz manje iznimke (v. u np 7 početne dvije note, te po jedanput pratnju kvartom odnosno kvintom), autor zapisa iz 1920. tretira napjev isključivo tercnim paralelizmom.

Pjevači se pri snimanju 1974. godine nisu jasno očitovali o tome kad se ovaj napjev izvodi(o). Za razliku od njih N. Kalogjera još 1920. godine dopunjuje svoj zapis (ovog napjeva) sljedećim popratnim tekstom: »Korizmene petke puk štuje na osobiti način pokorom i molitvom. U večer je propovjed, prije koje se pjeva ‚Puna tuge majka staše‘ ili ‚Bilig kralja od nebesi (Vexilla regis)«, a jednakog su napjeva.«¹¹ Ovaj citat ne bi ipak trebao (nužno) značiti, da se ovaj napjev izvodio samo tom prigodom. Autor zapisa, kako u zagradama stoji, dovodi tekst napjeva u vezu sa latinskim (himnom) *Vexilla regis*, a taj se u hrvatskom prijevodu kao *Barjaci kreću kraljevi* ili, u starijim ščavetom¹² pisanim izdanjima *Barjak kraljev idje sada*, odnosno *Znamen se Kraljev uputi*,¹³ izvodi(o) u mnogim mjestima srednje Dalmacije kroz dane Velikog tjedna u procesiji (ili izvan nje) na Veliki petak. Nema sumnje, da su sve ove (hrvatske) verzije prijevod spomenutog latinskog himna. Međutim, za razliku od njih, tekst *Bilig kralja od nebesi* sigurno je manje prihvatljiv kao prijevod, a više kao parafraza ovog istog latinskog himna, oformljena uostalom ne (kao ostale) u 7 kitica od četiri, nego u 14 kitica od dva osmeračka i u trećem stihu svake kitice sedmeračka versa. U tom se smislu kao parafrazirani, ovaj

¹¹ *Ibid.*, 77.

¹² N. Kalogjera spominje razne starinske crkvene knjige u »slovinskom« jeziku kao na pr. *Ritual rimski Kašičev* iz 1640., ili *Vangelistare*, »to jest štenja i evanđelja preko svega godišta. Svaka ih splitska crkva i danas brižno čuva. Puk ih naziva ‚ščavet‘, što dolazi od riječi ‚sclavo‘ ili po mletačkom dijalektu ‚sciavo‘, a znači Slaven. Najstariji od ovih u splitskim crkvama bio bi onaj od *Fr. I. Bandulavića*, god. 1639., 1682., i 1718. Ova posljednja dva posjeduju i moja župska crkva [ne kaže koja bi to bila!], dočim onoga iz 1639. ne mogu nigdje naći.« *Ibid.*, 33.

¹³ Usp. MARTINIĆ: 1981, II. sv., 86 i 88. U notnim primjerima 12.2 (Kaštel Lukšić) i 12.8 (Vrsnik, otok Hvar) riječi barjak, znamen i bilig su u jednini.

SPLIT (VELI VAROŠ)

$\text{♩} = 100$

solo Bi-lig Kra-lja od ne-be-si, sja s o-tajstvi i ču-de-si,
dri-vo Kri-žu sve-to-ga.

svi Ki s'na Kri-žu htíl u-mri-ti, daj nam, Bože, k te-bi pri-ti
u vi-kov-nje bla-žen-stvo.

Np 6: *Bilig Kralja od nebesi*, Veli Varoš u Splitu, 1974., transkripcija: Jerko Martinić

zapisao 1920.
N. Kalogjera

Allegretto.

Bi-lig kralja od ne-be-si, sja s'otajstvi i s'ču-de-si, dri-vo Kri-ža sve-to-ga.

Np 7: *Bilig Kralja od nebesi*, Split, 1920., zapis: Niko Kalogjera

neosporno starinski tekst može u svojoj specifičnosti prihvatiti kao jedna od starijih varijanti hrvatskog teksta u odnosu na prije spomenuti korizmeni himan.¹⁴

Usporedbe napjeva, odnosno njihovih zapisa iz 1920. i transkripcija iz 1974. godine, na iste starinske tekstove (i najvjerojatnije!) iz iste župe, ali uz vremenski raspon i u izvedbi različitih pjevača, jasno ukazuju, na temelju dosadašnjih analiza, na dodatnu spoznaju o načinu sakupljanja, odnosno fiksiranja napjeva, nastalih u pučkom stvaralaštvu. Vidljivo je tako, da je učiniti zapis jednog napjeva bez tehničkih pomagala, redovito mnogo teži (i nepotpuniji) pothvat (autor naime ima mogućnost napjev takav kakav samo jednom čuti!), nego transkribirati snimljeni

¹⁴ Usp. u tom smislu srodnost strofe 3, s odgovarajućom iz druge verzije: *Barjak kraljev idje sada: »Gdje on s kopljem ranjen proli, vodu i krv čudnovato: da ozdravi naše boli i opere grješno blato«.*

napjev, koji je onda moguće s raznih stajališta više puta preslušavati, a potom sa svim pojedinostima i u potpunosti njegovu izvedbu, ostvarenu u toj prigodi i tog dana, na papir prenijeti. Te problematike bio je svijestan i N. Kalogjera primijetivši u svom radu: »Svaki, koji se bavio ukajdenjem pučkih napjeva, osjetio je ne jednu pri tom poteškoću, pošto niti svaki pjevač isto pjeva, niti isti uvijek jednako pjeva. K tomu pridolazi zavlacenje vremena i t.zv. 'cvjetici', koji mnogo puta smetaju taktu i preciziranju vremena.«¹⁵ U ovdje prikazanim usporedbama, neovisno o »evolutivnom procesu« melodijskih linija, jasno se može uočiti, da je prikaz napjeva *transkripcijom* u prednosti pred onima u *zapisu*, jer je takvim postupkom omogućen lakši pristup njegovoj cjelovitoj izvedbi, i (ujedno) potpuniji uvid u strukturu napjeva kroz sve aspekte njegovih melodijskih linija, bili oni melodijsko-melizmatički, tonalno-modalni, ritmički, akcentuirano-silabički, ili (eventualno) višeglasni.

Uz mnoge druge tradicijske napjeve iz repertoara kroz (crkvenu) godinu župe sv. Križa, kao i repertoara drugih župa spomenutog područja, ova tri »posebna« napjeva — na tekstovima iz (neosporno) davnih vremena i poznata gotovo samo pjevačima Velog Varoša —, bilo je više nego nužno, na temelju snimaka iz 1974. godine transkribirane i (u usporedbi još k tome sa zapisima istih iz 1920.) kraćom analizom popraćene, posebno izdvojiti i predstaviti kao — kroz tijekom vremena — izvanredno uspjele primjere pučkog stvaralaštva iz »varoške« baštine jedne, nekad pretežno težačke župe, usred grada Splita.

LITERATURA

- BELAS, Ante — KARAMAN, Ljubo: *Bratovština i crkva sv. Križa u Velom Varošu u Splitu*, Hrvatska narodna tiskara Stjepan Vidović, Split 1939.
- BEZIĆ, Jerko: Foklorna glazba otoka Šolte, *Narodna umjetnost*, 1991, 28, 9-48.
- KALOGJERA, Niko: Pučko crkveno pjevanje u Splitu, *Sv. Cecilija*, 14 (1920) 1, 8-9; 2/3, 32-35; 4, 74-80; 15 (1921) 1, 5-8; 2, 32-34; 3, 55-57; 4, 87-88; 5, 113-116; 6, 148-149; 16 (1922) 1, 5-6; 2, 37-38; 3, 72-74.
- MARTINIĆ, Jerko: *Glagolitische Gesänge Mitteldalmatiens*, Teil I (tekst), Teil II (transkripcije), G. Bosse Verlag, Regensburg 1981.
- MARTINIĆ, Jerko: Postupak variranja u napjevima Čitanja božićne Jutarnje, *Arti Musices*, 19 (1988) 1, 21-70.
- ŠIPRAK, Ivana: Kalogjera, Niko (Kalodera, Nikola), u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6, 759, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2005.

¹⁵ KALOGJERA: 1920, 74. Usp. i bilješku 3, gdje Kalogjera za sebe kaže da su mu (pučki) napjevi »sa svim cvjetićima« ušli *samo* u jedno uho, zelecći time naglasiti kako nije lako u potpunosti asimilirati sve pojedinosti i finese vlastitog pučkog pjevanja svake župe.

*Summary*THREE TUNES FROM THE REPERTOIRE OF TRADITIONAL CHURCH SINGING OF
THE HOLY CROSS PARISH — VELI VAROŠ IN SPLIT CITY

Looking over the repertoires of traditional church singing in many places of the Central Dalmatian area, it was easy to assert that three texts (*Pismu novu svi pivojmo*, *Naš Isuse blagoslovi* and *Bilig Kralja od nebesi*) belong solely, or almost exclusively, to the Holy Cross parish from Veli Varoš in Split. The worn condition of the pages that gave access to them — the first one from the *Pisne duhovne...* a collection by D. M. Čulić from 1805, and the other two from an old undated manuscript collection by an unknown author — unquestionably informs us about their frequent use (in this parish) far back in the distant past. For their part, the tunes accompanying in the folk manner these somewhat archaic texts, additionally intensified and aroused my interest in the writing of this article. The transcription of the tunes, sound-recorded in 1974 (Martinić), is analyzed and compared with earlier note records (Kalogjera, 1920). That comparison shows evident differences, particularly in the way of interpretation. It is indisputable that, being successful examples of folk creativity, these three textually and melodically *specific* tunes deserve our attention in every respect; the more so because they form part of the cultural heritage that has emerged from this parish in the center of the city of Split, formerly with a farm laborer population.